

SÉRIE “Umění”

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-1\(20\)-273-283](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-1(20)-273-283)

Олена Якимчук

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри музикознавства,
інструментальної підготовки та хореографії,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-2276-6061>*

ХОРОВА МУЗИКА ДЛЯ ДІТЕЙ У ТВОРЧОСТІ ОЛЕНИ ІЛЬНИЦЬКОЇ: НА ПЕРЕТИНІ ВІТЧИЗНЯНИХ ТРАДИЦІЙ

Анотація. Творчість сучасної української композиторки Олени Ільницької різнопланова та різноманітна. Вона представлена різними жанрами музичної творчості, серед яких симфонічні, камерно-інструментальні, вокальні твори тощо.

Хорова музика для дітей презентована піснеспівами, призначеними для виконавців різних вікових категорій, що підтверджує інтерес до її творчості. Творчий доробок представниці київської композиторської школи не досліджений у вітчизняному музикознавстві, хорові твори для дітей не розглядались. На підставі цього аналіз хорової музики О. Ільницької у контексті продовження вітчизняних традицій вважаємо цікавим і актуальним. У представлений статті охарактеризовані хорові твори для дітей у контексті продовження традицій цього жанру, а також стилеві риси творчості композиторки. Висвітлені особливості драматургії хорових творів, проведені паралелі з творами інших композиторів.

Метою статті є визначити особливості хорової музики для дітей О. Ільницької, простежити в них музичні традиції, зв'язки з творами інших композиторів. Методологію складають теоретичний, інтерпретологічний компаративний, комплексний, а також метод узагальнення.

Наукова новизна. У статті уперше проаналізовані хорові твори для дітей О. Ільницької, проведені паралелі з творами інших композиторів.

Хорові твори позначені ясною структурою, яскравою образністю, виразністю хорових і партій супроводу, виразим поєднанням поетичного й

музичного текстів. Творчий доробок О. Ільницької є невід'омою частиною навчального й концертного репертуару вітчизняних дитячих хорових колективів.

Ключові слова: О. Ільницька, хор, хорові твори для дітей.

Olena Yakymchuk

*PhD in Arts, Associate Professor for the Department of Musicology,
Musical Training and Choreography,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
Vinnytsia, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-2276-6061>*

OLENA ILNYTSKA'S CHOIR WORKS FOR CHILDREN: IN THE INTERSECTION OF DOMESTIC TRADITIONS

Abstract. A contemporary composer Olena Ilnytska's works are diverse. It presented by almost all genres of musical creativity, among which symphonic, chamber-instrumental, vocal works etc.

Choral music for children is presented by songs intended of different-aged performers which is the best prove of great interest in it.

The works of this representative of Kyiv composer school are not explored in domestic musicology for the present. The choral works are not analyzed. On this reason we regard the analysis of O. Ilnytska's music as actual and interesting.

In the presented article the choral works for children in the context of choral music traditions and also O. Ilnytska's stylistic features are characterized. Dramaturgic specificities of the choral works and also stylistic features of other composers' works are conducted.

The objective of the article is definition of O. Ilnytska's choral works for children features and traditions of choral works of other composers. The methodology includes theoretical method, interpretation method, comparative, comprehensive methods, and a method of generalization. Scientific novelty. O. Ilnytska's choral works for children are analyzed at first time. Parallels with the works of other composers are held. Choral works are marked with clear structure, bright image, expressive choral voices and accompaniment, expressive combination of poetic and music. O. Ilnytska's creative works is a part of the concert repertoire of Ukrainian children's choral collectives.

Keywords: O. Ilnytska, choir, choral works.

Постановка проблеми. Хорова музика для дітей сучасної української композиторки Олени Ільницької¹ презентована піснеспівами, призначеними для виконавців різних вікових категорій. Це обробки українських народних пісень, хори на слова українських поетів. Усі вони складають важливу частину педагогічного репертуару хорових колективів навчальних закладів, адже мають велику мистецьку цінність. У творчому доробку мисткині значне місце значне місце займають твори для дітей та юнацтва. Як викладач мистецьких навчальних закладів, композиторка розуміє необхідність поповнення репертуару сучасною музикою й важливість виховання дітей на гарних естетичних зразках, тому активно долучається до написання фортепіанної і хорової музики для юних музикантів.

Об'єктом нашої уваги є хорові твори для дітей представниці київської композиторської школи Олени Ільницької, яка у своїй творчості втілюють вітчизняні традиції хорової музики для дітей. У її творах простежуються зв'язки з надбанням Б. Фільц, Г. Гаврилець, Л. Шукайло, В. Птушкіна, М. Кармінського, О. Яковчука. У розкритті цих зв'язків, окресленні основних принципів, що ними послуговується композиторка у створенні власних творів, полягають задачі цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хорова творчість для дітей українських композиторів вивчається досить плідно вітчизняними науковцями. Так, впливу жанрових традицій на музику для дітей присвячені

¹ *Ільницька Олена Володимирівна* (1977) – сучасна українська композиторка, піаністка, викладач. Закінчила Національну музичну академію України ім. П. Чайковського (клас композиції І. Карабиця), асистентуру-стажування (клас М. Скорика). Її твори звучать на фестивалях сучасної академічної музики («Київ-Музик-Фест», «Форум музики молодих», «Прем'єри сезону», «Контрасти»). У 2010 р. взяла участь у колективному проєкті «Шопен: транскрипції нашого часу», в межах якого зробила сучасну транскрипцію прелюдії №15 Des-dur Ф. Шопена.

У 2019 р. брала участь у VIII Всеукраїнському концертно-музичному проєкті «Творча майстерня інтерпретації сучасної музики» з твором «Ноктюрн 1» для фортепіано, який став одним з обов'язкових творів для інтерпретації учасниками конкурсу піаністів. О. Ільницька отримала Гран-прі конкурсу композиторів у межах «Творчої майстерні інтерпретації сучасної музики». У 2020-2021 рр. була учасницею міжнародного проєкту Pandemic Media Space, у межах якого був написаний твір «Clouds in the sky». У 2022 р. – Гран-прі у межах «Творчої майстерні інтерпретації сучасної музики» у жанрі камерно-інструментальної музики.

У творчому доробку О. Ільницької симфонічні, хорові й камерно-інструментальні й вокальні твори. Опуси для скрипки, кларнета, фортепіано, органа соло. Обробки українських народних пісень для голосу і фортепіано, для голосу з оркестром народних інструментів, для голосу з симфонічним оркестром, для хору. Фортепіанні та вокальні твори для дітей.

статті А. Соколової [1], Л. Шегди [2]. Хорова творчість для дітей М. Кармінського представлена у науковій розвідці Ю. Іванової [3]. Аналізу хорових творів для дітей на канонічні тексти Б. Фільц присвячене дослідження Л. Шегди [4]. Натомість досліджень щодо творчості О. Ільницької немає. Отже, вбачаємо представлену публікацію цікавою й актуальною.

Метою статті є бажання не лише проаналізувати особливості хорової музики для дітей О. Ільницької, а й простежити в них музичні традиції, зв'язки з творами інших композиторів і виявити оригінальні ідеї, які втілює мисткиня у своїх піснеспівах.

Виклад основного матеріалу. У цій статті йтиметься про низку хорових творів для дітей О. Ільницької, а саме хорову обробку української народної пісні «Кукуріку, півнику», хору «Рідний край» на слова П. Осадчука, «Перший сніг», «Різдво» на слова Б.-І. Антонича. Розглянемо зазначені твори з погляду контексту творчості самої композиторки, а також відмічаючи точки перетину з опусами інших композиторів.

«Кукуріку, півнику» є прикладом хорової обробки української народної пісні, на яку авторкою написані обробка для голосу у супроводі фортепіано, а також невеликий канон для фортепіано. Звернення до фольклорних джерел є традиційним в творчості О. Ільницької. Мисткиня здійснила низку обробок українських народних пісень для голосу і фортепіано, що увійшли до збірки «Музична школа», вип.134, серед яких відомі «Благослови мати», «Розлилися води», «Ой на Івана, та й на Купала», так і менш популярні «Козенятко і цапок», «По горі, горі пави ходять». Композиторкою написаний цикл «Вісім обробок весільних пісень для голосу та симфонічного оркестру «Ой глянь, мати, та й на посад» (2011), а також низка обробок українських народних пісень для голосу з оркестром народних інструментів, для голосу з симфонічним оркестром тощо.

Говорячи про хорові обробки народних пісень, потрібно згадати, що цей жанр активно представлений у творчості багатьох українських композиторів. Прикладом таких опусів є обробки українських народних пісень «Розкопаю я гору», «Бом-дзень», «Ой не коси, мій татойко, сіна», Фольклорна сюїта №1 «Пісні з Волині» на тексти дитячих українських народних пісень О. Некрасова, «За горами сонце палає» О. Скрипника, «Ой на гору козак воду носить», «О милий мій, молю тебе», «Калина малина» В. Стеценка, обробки колядок і щедрівок для дитячого хору О. Яковчука, кантата для дитячого хору на народні слова «Пори року» Л. Шукайло та ін. У своїх творах композитори по-різному опрацьовують першоджерела – використовують народні тексти, мелодії народних пісень, інтонаційні, метро-ритмічні формули фольклорних жанрів тощо.

Дитячий хор «Кукуріку, півнику» написаний у формі двоголосного канону (прикл.1) й складається з трьох куплетів, у яких авторка використовує

контрапунктичний прийом – у другому куплеті тема викладена у зворотньому русі. Нескладну хорову партитуру урізноманітнює фортепіанна партія, яка позначена комплементарністю ритму у другому куплеті, чим досягається кульмінаційна зона обробки. Наявність дрібних тривалостей, легкий штрих, чітка артикуляція, присутність у партії акомпанементу шістнадцятих, синкоп, форшлагів надає музиці легкого характеру. Схожість ритмічної фактури у вступі й закінченні створює інтонаційну арку й надає цілісності музичному твору.

Приклад 1

Цей твір дає можливість дітям ознайомитись з піснями українського фольклору, одним з видів поліфонії – канонем, прийомами контрапунктичного письма. Невеликий діапазон у межах квінти (g-d²), зручна теситура викладення хорових партій дає можливість для знайомства з цим хором юним музикантам.

Хор «Рідний край» на слова П. Осадчука².

П. Осадчук є автором понад тридцяти поетичних збірок, серед яких «Вітряк», «Третій перевал», «Біографія вірності», «Земля, зігріта любов'ю», «Сурми на світанні», «Біла каравела», «Літаюча тарілка». Видав книжку літературно-критичних статей і есе «Поезія – молодість душі». Педагогічні здібності й досвід на освітянській ниві допомогли йому просто й цікаво писати для малих читачів. Перу письменника належать книжечки віршів для дітей «Ясний світ», «Все співає і росте».

² Петро Ількович Осадчук (1937-2014) – поет, журналіст. Закінчив філологічний факультет Одеського університету ім. І. І. Мечникова. Вчителював у с. Стара Царичанка на Одещині, працював редактором у видавництвах «Маяк» (Одеса), «Молодь». З 1976 по 1991 рр. був на посаді секретаря правління столичної письменницької організації. Восени 1989 р. увійшов до складу ініціативної групи, яка підготувала основоположні документи Народного Руху України за перебудову; першим із трибуни загальних зборів Київської організації Спілки письменників України, що відбувалися під головуванням І. Драча, озвучив рухівську програму. Вірші почав публікувати ще в студентські роки. У середині 1960-х рр. став виступати з поезіями в республіканських газетах, журналах, альманахах і збірниках.

Хор «Рідний край» складається з трьох куплетів.

Він є прикладом звернення композиторки до творчості сучасних українських поетів. Вербальний текст водночас має описовий характер краси української природи й патріотичне спрямування. Саме через любов до природи автори тексту й музики музичного твору сприяють вихованню у юних музикантів любові до рідної землі.

Мелодичність і семантику поетичного тексту (*струмок дзвенить, гомонить лещина, напоєна дощами, веде розмову степ, Дніпро до моря лине*) виразно відтворюють музичні засоби – переливчастий акомпанемент, перевага восьмих і четвертих тривалостей у хорових партіях, яскраве співставлення сусідніх тональностей (D-dur-C-dur).

У цьому творі можемо знайти паралелі з хором Б. Фільц «Любіть Україну» (сл. В. Сосюри): тональність D-dur, кантиленність хорової партитури, розгорнуті пасажі в партії фортепіано – усе це створює піднесено-урочистий характер звучання. Поезія В. Сосюри й П. Осадчука громадянського спрямування набувають піднесено-ліричного звучання у музичних втіленнях Б. Фільц і О. Ільницької.

Наявність коротких тривалостей в акомпанементі, (що створює заповнення хорової партитури), передає простір рідного краю, широту ланів, красу рідної природи (*струмок дзвенить, вода шумить, Дніпро до моря лине*). Структура першого куплету 8+10 т., другий – розширений (10+18 т.), третій – скорочений (12 т.). Кожний куплет побудований за принципом діалогу: перший період (8 т.) заспіває сопрано, другий – приспів – сопрано з альтами. Така діалогічна побудова сприяє наскрізному розвитку усього твору, урізноманітнює повтори у куплетах. Зміна фактури фортепіанного супроводу у куплетах також додає різноманітності повторам хорового звучання (прикл.2).

Приклад 2

Щодо гармонічного розвитку композиторка використовує гармонії основної тональності (S, S^г, D, VI, III, DD), а також гармонію третього й сьомого низьких ступенів, що відтіняє загальне звучання.

Ліричний тон висловлювання створює кантиленність хорової партитури, плавність акомпанементу. Опора на тонічні звуки у першому періоді (заспіві) надає музиці стійкості.

Наступні два хори написані на слова Б.-І. Антонича³.

Творчість поета позначена міфософічним ставленням до природи, сповнена образами лемківського язичництва, філософським осмисленням біосу, закони якого «однакові для всіх», вражає розмаїттям несподіваних зорових, кольорових, та звукових образів, багатством живописних і музичних асоціацій, художнім сприйняттям світу крізь призму музики. Вона знаменує вершинні здобутки світової модерної поезії.

Поезія «Перший сніг» зі збірки «Привітання життя». У ній йдеться про мінливість пір року. У підтексті прочитуємо про мінливість життя людини.

Філософський підхід і глибина є основними світоглядними позиціями О. Ільницької. Їх особливо відчутно у її органних і симфонічних творах. Міфософічна поезія Б.-І. Антонича знайшла відгук в естетичних вподобаннях авторки.

Філософський характер поетичних рядків утілений у хоровій партитурі а саррелла. Композиторка вдало віднайшла відповідні засоби виразності: поліфонічний тип фактури, діалогічний характер викладення хорових партій, довгі тривалості, що слугують фоном, на якому розгортається основна мелодична лінія. У всіх куплетах крім третього є пара голосів, які звучанням брумендо, переплетінням мелодичних ліній, повторенням мотивів, компліментарним ритмом створюють відчуття мряки, диму, що виявляє семантичне значення поетичного тексту. У першому-другому куплеті – це перші й другі альти (прикл.3),

³ *Богдан-Ігор Антонич* (1909–1937) – український поет, прозаїк, перекладач, літературознавець. Його творчість біла офіційно заборонена, лише з середини 1960-х років стала набувати популярності. Збірки Б.-І. Антонича «Привітання життя» (1931), «Три перстені» (1934), «Книга Лева» (1936), «Зелена Євангелія» (1938) та «Ротації» (1938). Справив значний вплив на сучасну українську поезію; філософська лірика, релігійні, космічні мотиви, відгомін лемківського фольклору і язичницької символіки; впливи Омара Хайяма, Волта Вітмена; прозові твори; переклади; статті літературно-критичного і теоретико-літературного характерів.

Б.-І. Антонич закінчив Львівський університет ім. Яна Казимира (польська філологія. Вже у роки студентства Б.-І. Антонич стає відомим поетом.).

Приклад 3

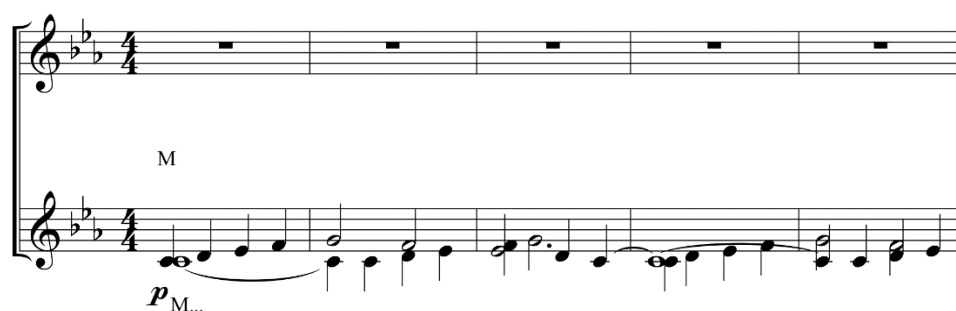
у четвертому й п'ятому – партії сопрано (прикл.4).

Приклад 4

Хор складається з п'яти куплетів. Починається зі вступу у партії альтів. Переплетення мелодичних ліній, затримання, довгі ноти, невеликий діапазон (у межах ч.5), брумендо налаштовують слухачів на характер твору, образів сірої природи, мряки, філософського осмислення буття (прикл.5).

Приклад 5

Цікавою є музична структура хору. Перший, другий, четвертий, п'ятий куплети мають відповідно 9, 10, 9, 16 тт., тоді як третій куплет – розгорнутий (33 т.). Тут відбуваються основні музичні, фактурні події. На відміну від перших двох куплетів мелодична лінія викладена у два голоси. Кожний поетичний рядок повторюється спочатку в партії сопрано, потім – у альтів.

Завдяки такому розгорнутому діалогу третій куплет розростається до 33 т. Четвертий і п'ятий куплети мають відповідно 9 і 16 тактів. Тут фактура представлена у дзеркальному вигляді порівняно з першими двома куплетами – брумендо передане верхнім голосам сопрано, а мелодична лінія – альтам (прикл.6).

Приклад 6

59

a tempo

M...

p

M...

Ві - тер жов-тий лист зде-рев змі-та - є

по-ме - лом.

tr

вгу - щі-ні су-

5

Завершується хор кодою, побудованою на матеріалі вступу. Музична арка створює цілісність й замкненість форми.

Отже, хор написаний у поліфонічній фактурі з використанням контрапунктичних прийомів. Для хорової партитури характерна лінеарність, кантиленність звучання, яка відображає художній зміст поетичних рядків і філософське осмислення буття. У цьому творі яскраво виражена одна з основних рис української ментальності, що реалізовувалась багатьма вітчизняними митцями у їхній творчості – психологічний паралелізм – наділення природи певним психологічним станом. Звернення до поезії українських митців, розкриття у музиці психологічного стану людини через зображення природи продовжує традиції попередніх поколінь українських композиторів.

Для піснеспіву «Різдво» композиторка використала одну з найвідоміших поезій Б.-І. Антонича, на яку кобзарем В. Жданкіним створена вокальна версія, що отримала популярність серед сучасних естрадних виконавців. Звернення до надбання митців минулих поколінь виглядає як діалог епох, приношення, данина поваги й захоплення їхньою творчістю.

Структура хорового твору подібна до «Першого снігу», де крайні розділи побудовані на однаковому матеріалі, а середня частина – більш розлога – контрастує за фактурою, характером викладення мелодичної лінії. Цікавою є будова піснеспіву щодо організації вербального тексту. Так, перші три куплети (кожний по 8 т.) повторюють вербальний текст першої строфи (Народився бог на саях в лемківськiм містечку Дуклі. Прийшли лемки у крисях і принесли місяць круглий), наче наголошуючи на найважливішій події у житті кожної людини – народження Ісуса Христа. У четвертому куплеті

використаний текст другої строфи (*Ніч у сніговій завії крутиться довкола стріх. У долоні у Марії місяць – золотий горіх*), де відбуваються й музичні зміни. Нисхідний і висхідний поступовий рух мелодичних ліній на фоні довгих звуків відображає картину завірюхи, змальовану в тексті Б.-І. Антоничем (прикл.7).

Приклад 7

У репризі, п'ятому куплеті, повторюється перша строфа, ще раз наголошуючи на святковій події народження Христа Спасителя.

Піснеспів відтворює закладений у назві піднесений настрій Різдва. Композиторка втілила його у змінному розмірі, що додає енергійності й руху, співставленні тональностей, силабо-тонічному викладенні вербального тексту, використанні ч.4 у мелодичній лінії та гармонічній вертикалі як інтервалу стійкого звучання, використанні пунктирного ритму на початку куплету як інерційного поштовху, повторів коротких фраз у другому куплеті як інерції руху вперед.

Висновки. Проаналізувавши хорові твори для дітей О. Ільницької ми пересвідчилися, що вони позначені ясною структурою, яскравою образністю, виразністю хорових і партій супроводу. У них композиторка втілює традиції хорової творчості вітчизняних композиторів (звернення до найкращих зразків фольклору, творів українських поетів, традиційних образів дитячого світу) і продовжує розвиток цього жанру у контексті власних стильових уподобань. Піснеспіви відрізняються яскравим пісенно-напруженим мелодизмом. Музика О. Ільницької проста й зрозуміла для дитячого виконання, водночас оригінальна й глибоко змістовна. Маючи літературний смак, композиторка підбирає до своїх творів виразні тексти, що й сьогодні є актуальними. Високий рівень професійної майстерності визначає ясну й чітку структуру музичного твору, що відповідає художньому змісту поетичного тексту. При цьому значну увагу композиторка приділяє деталям, які стають важливими під час виконання творів. Музика О. Ільницької привертає увагу дітей, вона здатна формувати естетичний смак і моральні якості дитини. Творчий доробок композиторки є невід'ємною частиною навчального й концертного репертуару вітчизняних дитячих хорових колективів. Майбутні дослідження можуть бути розгорнуті у творчості інших композиторів щодо музики для дітей, або в аналізі інших жанрів у творчості О. Ільницької.

Література:

1. Соколова А. Вітчизняна хорова творчість для дітей у 20-30-х рр. XX ст. *Молодь і ринок*. 2010. №5 (64). С. 72-77.
2. Шегда Л. Вплив жанрових традицій та нових стилістичних тенденцій на українську композиторську творчість у галузі музики для дітей другої половини XX століття. *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії* : зб. наук. пр. К. : ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2009. Вип. 9. С. 161-169.
3. Іванова Ю. Дитячий хор у творчості М. Кармінського. *Аспекти історичного музикознавства*. 2020. Вип. 19-20. С. 29-44.
4. Шегда Л. Стилiстичнi особливостi хорових творiв для дiтей Б. Фiльц на канонiчнi тексти. *Студії мистецтвознавчі*. К. : ІМФЕ НАН України. 2009. № 2(26). С. 53-59.

References:

1. Sokolova, A. (2010) Vitchyzniana khorova tvorchist dlia ditei u 20-30-kh rr. XX st. Molod i rynek [National choir creativity for children in 20-30 years of XX century]. Youth and the market. 5, 72-77.
2. Shehda, L. (2009) Vplyv zhanrovykh tradytsii ta novykh stylistychnykh tendentsii na ukrainsku kompozytorsku tvorchist u haluzi muzyky dlia ditei druhoi polovyny XX stolittia [Genre Traditions' Influence and new stylistic tendencies to Ukrainian composer's work for children of the second half of XX century]. Ukrainian art history: Materials, Research, Reviews]. 9, 161-169.
3. Ivanova, Yu. (2020) Dytiachyi khor u tvorchosyi M. Karminskoho [Children's Choir in the M. Karminsky's creativity]. Aspects of historical music studies. 19-20, 29-44.
4. Shehda, L. (2009) Stylistychni osoblyvosti khorovykh tvoriv dlia ditei B. Filts na kanonichni teksty [Stylistic peculiarities of choral works for children B. Filz by canonical texts]. Art studies. 2(26), 53-59.